

DE UNICITEITSREGEL VOOR ADVOCATENKANTOREN

Christophe Vannootegebem

*Onder wetenschappelijke begeleiding
van Prof. P. Lemmens*

INLEIDING

Wanneer men de vraag stelt of de regel van eenheid van advocatenkantoor nog enige geldingskracht heeft in België kan men daar niet onverkort op antwoorden. Door de evolutie die deze regel heeft meegemaakt, dringt het maken van onderscheiden zich noodzakelijkerwijs op.

De regel van eenheid van kantoor zoals die in de vorige eeuw van kracht was, is door de decennia heen sterk uitgehold. Dit betekent echter niet dat de regel totaal tot het verleden zou behoren, al is dit, mijns inziens, terecht de wens van velen. Inderdaad terecht, want was deze regel vroeger gestoeld op begrijpelijke en redelijke argumenten, nu, anno 1992, heeft hij alle redenen tot verderbestaan verloren. De enige huidige bestaansredenen is wellicht het verkrampd vasthouden aan een traditie, zonder enige gegronde redenen, zij het de vrees voor wat komen zal na het wegvallen ervan.

Aan de hand van dit werk zal ik aantonen dat de uniciteitsregel een regel is die niet langer steek houdt en die, na zijn laatste stuiptrekkingen, gedoemd is te verdwijnen onder druk van de evolutie.

Een eerste hoofdstuk zal gewijd zijn aan het uitdiepen van het begrip, in een volgend hoofdstuk wordt ingegaan op de rechtspraak van het Europees Hof van Justitie. In een derde hoofdstuk wordt de Belgische situatie toegelicht met daarop volgend, in een vierde en laatste hoofdstuk, een kort internationaal overzicht. De reden van deze op de eerste zicht ietwat onlogische indeling is de determinerende invloed die de rechtspraak van het Hof van Justitie heeft gehad op de evolutie van de uniciteitsregel in België. Om die reden is het nuttig eerst die rechtspraak te bestuderen en dan pas de Belgische situatie te analyseren.

I. BEGRIPSBEPALING

Eenheid van kantoor (andersgenoemd uniciteitsregel of unicité du cabinet) betekent in de meest ruime zin dat een advocaat er slechts één

kantoor mag op na houden. ¹In deze betekenis geldt de regel niet meer. Op de algemeen gestelde vraag of de uniciteitsregel nog geldt kan niet onverkort geantwoord worden, het antwoord is geëvolueerd van een "ja, maar" naar een "nee, behalve".

Vandaag zal het antwoord vooral afhangen van het rechtsgebied dat men beoogt: gaat het om uniciteit op internationaal vlak, op intra-arrondissementeel vlak of op inter-arrondissementeel vlak ²? Doorheen dit werk zal een antwoord gevonden worden op de onderscheiden vragen.

II. DE RECHTSPRAAK VAN HET EUROPEES HOF VAN JUSTITIE

De rechtspraak van het Europees Hof geeft een duidelijk beeld van de evolutie van de positie van de advocaat, EEG-onderdaan. Eerst volgt een korte weergave van een aantal arresten die de europeanisering van het beroep van advocaat begunstigd hebben. Dit kort overzicht is nodig om de uitspraak van het Hof in het arrest KLOPP beter te begrijpen.

A. ARREST REYNERS (21 JUNI 1974) ³

Jean Reyners was een Nederlander die in België woonde en hier ook zijn diploma in de rechten behaalde.

Zijn verzoek tot inschrijving aan de balie werd geweigerd op basis van het niet bezitten van de Belgische nationaliteit.

Uiteindelijk kwam het tot een procedure voor de Raad van State. In het kader van een annulatieberoep stelde de Raad van State een prejudiciële vraag aan het Europese Hof.

Het belang van deze zaak zit hem in de beslissing van het Hof met betrekking tot de directe werking van artikel 52 EEG-verdrag (discriminatieverbod): het artikel werd rechtstreeks toepasselijk verklaard en waarborgt aldus de vrijheid van vestiging van de advocaten, EEG-onderdaan, op het grondgebied van andere lidstaten ⁴.

De uitspraak van het Europees Hof noopte de Belgische wetgever tot wijziging van artikel 428 Gerechtelijk Wetboek: niet alleen een Belg,

(1) STEVENS, J., *Regels en gebruiken van de advocatuur te Antwerpen*, Kluwer, Antwerpen, 1990, 259.

(2) MATRAY, D., *L'unicité du cabinet, L'avocat à la recherche de son âme*, Luik, 1990, 241.

(3) H.v.J., 21 juni 1974, *J.T.*, 1974, 547, met noot LOUIS, J.-V..

(4) zie ook WACKIE EYSTEN, P.A., Een Europese balie?, *Adv.*, 1989, 428-438; MATRAY, D., o.c., 428-438; DE PUYDT, R., Professioneel recht advocatuur, *T.P.R.*, 1991, 889-948; DENINIOLE, S. en PETTITI, L.-E., Les barreaux vers l'horizon 2000, *Sem. Jur.*, 1986, Doctrine 3260; VINOIS, J.-A., 1992 Quels changements pour les juristes?, *J.T.*, 1989, 229-231.

maar om het even welke EEG-onderdaan kan hier het beroep van advocaat uitoefenen (mits bezit van de nodige kwalificaties) ⁵.

B. ARREST VAN BINSBERGEN (3 DECEMBER 1974) ⁶

In het arrest Van Binsbergen werd beslist dat de artikelen 59 en 60 met betrekking tot de vrijheid van dienstverlening rechtstreekse werking hebben ⁷.

Iedere onderdaan van een EEG-lidstaat mag vrij zijn diensten verrichten onder de voorwaarden die van toepassing zijn op de onderdanen van de lidstaat waar die diensten worden verricht. ⁸.

C. ARREST THIEFFRY (28 APRIL 1977) ⁹

Een Belgische advocaat zag zijn inschrijving aan een Franse balie geweigerd op basis van het niet beschikken over de volgens de Franse wet vereiste diploma's. Het door de Belgische advocaat behaalde diploma was nochtans als gelijkwaardig erkend.

Het Hof besliste dat de weigering een inbreuk betekende op het recht van vrije vestiging, ook al was er nog niets geregeld aangaande de coördinatie van nationale wetten en reglementen inzake de toegang tot het beroep ¹⁰.

D. ARREST KLOPP (12 JULI 1984) ¹¹

1. Feiten

Onno KLOPP was een Duits advocaat, lid van de balie van Düsseldorf en aldaar kantoorhoudend. Op 20 januari 1981 verzocht Dr. Klopp om inschrijving aan de balie van Parijs met behoud van zijn kantoor te Düsseldorf.

O. Klopp was in het bezit van alle vereiste diploma's: afgestudeerd in 1969 als doctor in de rechtsgeleerdheid aan de universiteit van Parijs

(5) DE PUYDT, R., *o.c.*, 892.

(6) H.v.J., 3 dec. 1974, *J.T.*, 1975, 99.

(7) VINOIS, J.-A., *Quels changements pour les juristes?*, *J.T.*, 1984, 229-231.

(8) ACKIE EYSTEN, P.A., *Een Europese balie?*, *Adv.*, 1984, 430.

(9) H.v.J., 28 april 1977, *J.T.*, 1977, 570.

(10) DE PUYDT, R., *o.c.*, 892-893.

(11) H.v.J., 12 juli 1984, *Jur.*, 1984, IV, 2971-2997; H.v.J., 12 juli 1984, *J.T.*, 1985, 268, verkort, met noot LAMBERT, P., 269-270; H.v.J., 12 juli 1984, *R.W.*, 1984-1985, 1401-1403, verkort; H.v.J., 12 juli 1984, *Rec. Dall.*, 1985, 316-317, met noot BRUNOIS, A., 317; H.v.J., 12 juli 1984, *Gaz. Pal.*, 1984, met noot MAURO, J. en noot DAMIEN, A., 617-620.

en houder van het CAPA (Certificat d'Aptitude à la Profession d'Avocat), certificaat dat nodig is voor de toelating tot de Franse balie.

Er stelde zich dus geen probleem met betrekking tot de vereiste kwalificaties. Nochtans wees "le Conseil de l'Ordre au barreau de Paris" op 17 maart 1981 zijn verzoek tot inschrijving af op grond van decreet nr. 72-468 en van artikel 1 van het reglement van de Parijse balie¹²: beide reglementeringen bepalen dat een advocaat slechts 1 kantoor mag hebben¹³.

2. Rechtspleging

Klopp legde zich niet bij deze beslissing neer en tekende beroep aan. Het Cour d'Appel te Parijs vernietigde op 24 maart 1984 het besluit van Le Conseil de l'Ordre: indien het verboden is meerdere kantoren te houden in Frankrijk, dan betekent dit niet dat er een verbod bestaat om tegelijk lid te zijn van een Franse en een buitenlandse balie.

Le Conseil de l'Ordre stelde cassatieberoep in tegen deze uitspraak en op 3 mei 1983 legde het Cour de Cassation volgende prejudiciële vraag voor aan het Europees Hof van Justitie:

"Moeten de artikelen 52 e.v. EEG-Verdrag aldus worden uitgelegd, dat, bij gebreke van een richtlijn van de Raad van de Europese Gemeenschappen tot coördinatie van de bepalingen inzake de toegang tot en de uitoefening van het beroep van advocaat, het vereiste dat een advocaat die onderdaan is van een Lid-Staat en die zijn beroep tegelijkertijd in een andere Lid-Staat wil uitoefenen, slechts op één plaats kantoor houdt - welk vereiste voortvloeit uit de wetgeving van de staat van vestiging en dient ter waarborging in dat land van een goede rechtsbedeling en de naleving van de gedragsregels van de advocatuur -, een beperking vormt die onverenigbaar is met de door artikel 52 EEG-Verdrag gewaarborgde vrijheid van vestiging."

Ter verdediging van haar stelling wees de Franse regering erop dat artikel 52 slechts directe werking heeft wat betreft het beginsel van gelijke behandeling. In de materie die nu voorligt zijn geen richtlijnen

(12) Zie voor de volledige tekst van de beslissing van le Conseil *R.T.D.E.*, 1985, 75-76.

(13) Artikel 83 van decreet nr. 72-468 bepaalt: "De advocaat is gehouden zijn kantoor te vestigen binnen het ambtsgebied van het tribunal de grande instance waarbij hij is toegelaten." Artikel 1 van het reglement van de Parijse balie: "Advovaten bij de Cour de Paris moeten hun beroep daadwerkelijk uitoefenen. Om te verzekeren dat het beroep wordt uitgeoefend, moeten zij zijn ingeschreven op het tableau of in het stageregister en kantoor houden in Parijs of in de departementen Hauts-de-Seine, Seine-Saint-Denis of Val-de-Marne. Zij kunnen, naast hun hoofdkantoor, binnen deze territoriale grenzen een bijkantoor vestigen."

voorhanden : het nationale recht bepaalt dus vrij de praktische voorwaarden mits deze niet discriminerend zijn en dit is i.c. niet het geval.

Klopp brengt hiertegen in dat de huidige regeling in Frankrijk wel degelijk discriminerend is vermits sommige Franse advocaten een tweede kantoor hebben in het buitenland.

De staat van vestiging mag inderdaad zijn nationale regeling opleggen met betrekking tot de toegang tot het beroep en de uitoefening ervan, maar kan niet aan een onderdaan van een andere lidstaat het verbod opleggen in dat land gevestigd te blijven.

L'Ordre des Avocats en de Franse regering voerden aan dat er integrale toepassing moet zijn van het recht van de ontvangende staat.

Het Hof besliste dat dit er niet mag toe leiden dat een lidstaat eist dat een advocaat in de gehele Gemeenschap slechts op één plaats kantoor houdt en antwoordde dan ook als volgt op de voorgelegde prejudiciële vraag :

"Ook bij gebreke van een richtlijn tot coördinatie van de nationale bepalingen inzake de toegang tot en de uitoefening van het beroep van advocaat, verzetten de artikelen 52 e.v. EEG-Verdrag zich ertegen, dat de bevoegde autoriteiten van een Lid-Staat overeenkomstig hun nationale wettelijke regeling en de aldaar voor het beroep geldende gedragsregels, aan een onderdaan van een andere Lid-Staat het recht op toegang tot en uitoefening van het beroep van advocaat ontzeggen op de enkele grond dat hij tegelijkertijd in een andere Lid-Staat kantoor houdt."

Op 15 januari 1985 heeft het Franse Cour de Cassation het cassatieberoep tegen de beslissing van het Cour d'Appel verworpen ¹⁴.

3. Gevolgen van het Klopp-arrest

Het arrest beschouwt de uniciteitsregel duidelijk als verouderd ¹⁵. In dit kader verwijst Advocaat-Generaal Sir Gordon Slynn naar de moderne middelen van transport en telecommunicatie.

Het grote gevolg van het arrest is dat voortaan iedere EEG-onderdaan zich kan vestigen in een lidstaat zonder dat de uniciteitsregel hem kan worden tegengeworpen door de ontvangende staat.

Vervolgens stelt zich de vraag naar de internrechtelijke gevolgen van de uitspraak. Volgens Mauro kan men zich voortaan meerdere malen

(14) BRUNOIS, A., Après l'arrêt Klopp, état des prestations de services et des établissements en Europe, *R.T.D.E.*, 1985, 71.

(15) DENINIOLE, S. en PETTITI, L.-E., *o.c.*, 3260.

inschrijven aan verschillende balies, eventueel zelfs binnen eenzelfde land ¹⁶.

Niet iedereen treedt echter deze stelling bij, sommige auteurs menen dat de draagwijdte van de uitspraak beperkt dient te worden tot die situaties die perfect gelijk zijn aan de situatie van dr. Klopp ^{17 18}.

Het is duidelijk dat het Hof niet rechtstreeks uitspraak deed over deze problematiek. M.i. moet gekeken worden naar de ratio van de beslissing. Het Hof probeert zoveel mogelijk beperkingen op het recht van vrije vestiging uit de weg te ruimen. Dit is volkomen terecht, nu vele van deze beperkingen ingesteld in naam van een goede rechtsbedeling niets anders zijn dan een vorm van concurrentievervalsing. Zo ook in deze zaak: een Duits advocaat met kantoor in Duitsland mag geen tweede kantoor openen in Frankrijk en dat terwijl vele advocaten van de Parijse balie nevenvestigingen hebben in andere landen.

Het optreden van de Parijse Orde kan dan ook beschouwd worden als een poging tot bescherming van de eigen advocaten tegen buitenlandse concurrentie. Het Hof ziet de regel als een beperking op de vrije markt en veroordeelt de regel als dusdanig.

III. OVERZICHT VAN DE BELGISCHE SITUATIE

A. HISTORIEK

1. *Ontstaansreden*

Het werd en wordt nog steeds als noodzakelijk beschouwd dat de advocaat gemakkelijk beschikbaar en bereikbaar is voor zijn cliënteel. De enige manier om dit te bereiken was vroeger, gezien de gebrekkige communicatiemiddelen, de advocaat dicht bij zijn cliënteel laten verblijven, op één welbepaalde en alomgekende plaats waar hij steeds kon worden aangetroffen. In deze context komt de uniciteitsregel als natuurlijk en noodzakelijk naar voor ¹⁹.

Een andere ontstaansreden is er één van meer historische aard. Noch het decreet van 14 december 1810, noch het K.B. van 5 augustus 1836, die beiden het statuut van de advocaat regelden tot de invoering van het Gerechtelijk Wetboek, voorzagen dat de advocaat binnen het arrondissement gedomicilieerd moest zijn.

(16) MAURO, J., noot onder H.v.J., 12 juli 1984, *Gaz. Pal.*, 1984, 617-620.

(17) LAMBERT, P., *o.c.*, 268-270.

(18) VAN CAMP, S., *o.c.*, 68-74.

(19) MATRAY, D., *o.c.*, 242.

Gedurende lange tijd lieten ook de Ordes van Advocaten zich niet in met de woonplaats van de advocaat. Te Brussel en te Luik was het tableau van de Orde ingedeeld in 2 kolommen: in de ene kolom waren die advocaten opgenomen die woonden binnen het rechtsgebied van het arrondissement, in de andere zij die woonden buiten het rechtsgebied van het arrondissement.

Dit gaf aanleiding tot problemen gezien velen zich eveneens lieten inschrijven op het tableau van het arrondissement waar ze feitelijk woonden. Zo waren ze echter onderworpen aan 2 tuchtraden wat aanleiding gaf tot bevoegdheidsconflicten.

Dit heeft de Brusselse Orde van Advocaten er in 1845 toe aangezet zijn reglement te wijzigen en de advocaten te verplichten zich te vestigen binnen het rechtsgebied van het arrondissement. Op deze wijze werd de regel van de uniciteit ingevoerd om verdere problemen te vermijden ²⁰.

Op deze historische ontstaansreden is mijns inziens kritiek mogelijk: bevoegdheidsconflicten kunnen inderdaad vermeden worden door te eisen dat de advocaat zich slechts bij één balie mag inschrijven. Maar ook al houdt de advocaat meerdere kantoren binnen eenzelfde arrondissement dan nog blijft hij onderworpen aan die ene tuchtraad van die ene Orde. Toch werd ook het houden van meerdere kantoren binnen hetzelfde arrondissement verboden.

2. Wegvallen van de bestaansreden

De argumentatie, gebaseerd op het bereikbaar houden van de advocaat houdt in de huidige samenleving geen steek meer: de evolutie van de communicatiemiddelen is van die aard dat men de advocaat steeds kan bereiken. Deze argumentatie werd ook aangevoerd in het arrest Klopp van het Europees Hof van Justitie dat reeds besproken werd ²¹.

Wat betreft het onderworpen zijn aan verschillende tuchtraden vormt een eenvormige deontologie een evidente oplossing.

Reeds in 1967 was de uniciteitsregel blootgesteld aan kritiek. Toen al werd er op gewezen dat door de modernisering van het advocatenberoep de uniciteitsregel als verouderd naar voor komt. In zijn artikel heeft Terré het vooral over de creatie van een tweede kantoor, een soort

(20) LAMBERT, P., La règle de l'unicité du cabinet a-t-elle vécu?, *J.T.*, 1985, 1, 269.

(21) H.v.J., 12 juli 1984, *Jur.*, 1984, 4, 2996.

bijkantoor "... dont l'existence est rendue nécessaire par les besoins actuels de la profession d'avocat" ²².

Bijna alle auteurs zijn het er over eens dat de unicité-regel zinloos is geworden en dat deze moet verdwijnen om te kunnen voldoen aan de eisen die het beroep van advocaat vandaag de dag stelt. De advocaat van morgen is niet langer de advocaat van een bepaald dorp maar is een advocaat van Europa, net als zijn buitenlandse confraters die vrij zijn zich hier te komen vestigen en zodoende afbreuk doen aan het monopolie van de Belgische advocaten. Het is dan ook moeilijk om een verklaring te geven voor het feit dat de uniciteitsregel nog steeds tot de werkelijkheid behoort.

De enige verklaring die ik er voor kan vinden is de vrees voor het onbekende, de vrees dat, wanneer de regel volledig overboord gegooid wordt enkele grote advocaten de kleinere zullen verdringen. De vraag rijst of dit niet reeds het geval is door het toelaten van de advocatenassociaties en de uitholling van het pleitmonopolie door de vestiging in België van buitenlandse advocatenkantoren ²³.

Dit roept de vraag op of de uniciteitsregel dan ook niet geldt voor buitenlandse advocaten. Op het eerste zicht zou het antwoord daarop bevestigend moeten zijn. Artikel 52 van het E.E.G.-verdrag voorziet dat de nationale regeling geldt op voorwaarde dat deze niet discriminerend is.

Het is dan ook in het licht van deze interpretatie dat de circulaire, d.d. 25 april 1975, van de stafhouder van de Brusselse balie moet begrepen worden. In deze circulaire verzette de stafhouder zich tegen de vestiging van 2 Nederlandse advocatenkantoren te Brussel ²⁴.

Een dergelijk verzet is na het Klopp-arrest niet meer mogelijk. Het is dan ook duidelijk dat, zoals de regeling er tot voor kort uitzag, de situatie van de Belgische advocaten sterk vergelijkbaar was met die van hun Franse confraters na bovengenoemd arrest. Ook hier was er immers sprake van een "inverse discrimination" van Belgische advocaten tegenover hun confraters uit de andere lidstaten. Het Europees Hof besliste immers dat het houden van een kantoor in verschillende Lidstaten toegelaten is en verbood ook het houden van meerdere kantoren in een zelfde Lidstaat niet. Dit hield in dat bijvoorbeeld een Italiaanse advocaat 2 kantoren in 2 verschillende Belgische arrondissementen zou

(22) TERRE, R., *La liberté d'établissement dans les professions judiciaires de la C.E.E.*, *Journal de droit international*, 1967, 280-281.

(23) MATRAY, D., *o.c.*, 243.

(24) *R.P.D.B.*, v° Avocat, nrs. 34-39.

kunnen vestigen terwijl dit aan de Belgische advocaat niet toegelaten zou zijn ²⁵.

3. *Strijd met de vrijheid van dienstverlening?*

Erst en vooral moet een onderscheid gemaakt worden tussen recht op vrije dienstverlening en vestigingsrecht.

Recht op vrije dienstverlening, zoals gewaarborgd door artikel 59 van het EEG-verdrag en de Europese richtlijn van 22 maart 1977 ²⁶, houdt in dat het EEG-onderdanen vrij staat hun diensten aan te bieden in andere lidstaten. Bij dienstverlening opereert de dienstverlener vanuit zijn vestigingsplaats, hij levert zijn diensten vanuit zijn land aan een ander land. Dit kan gepaard gaan met occasionele verplaatsingen en zelfs met een tijdelijk verblijf in het buitenland.

Bij vestiging daarentegen "...verlegt de betrokkene zijn vestigingsplaats of bijkantoor in een lidstaat om zich door eigen werkzaamheid volledig in diens economisch leven te vestigen" ²⁷.

Het vestigingsrecht wordt gewaarborgd door artikel 52 van het EEG-verdrag. ²⁸

Het is dus duidelijk dat vestiging verder gaat dan loutere dienstverlening. De vestiging van een advocaat in het buitenland impliceert quasi automatisch dat hij daar zijn diensten zal verlenen, daar waar het omgekeerde zeker niet geldt.

Op Europees vlak is de vraag of de unicité-regel strijdig is met de vrijheid van dienstverlening achterhaald: het Klopp-arrest bepaalde dat de unicité-regel strijdig is met de vrijheid van vestiging. Aangezien de vrijheid van vestiging verder gaat dan de vrijheid van dienstverlening geldt de strijdigheid a fortiori voor het laatste.

Op nationaal vlak heeft de vraag nog niets aan kracht verloren.

In de toelichting bij de wijziging van artikel 133 van het reglement van de Nederlandse Orde van Advocaten bij de balie te Brussel wordt uitdrukkelijk naar dit concept verwezen: met het doorbreken van de uniciteitsregel wordt een verbetering van de dienstverlening beoogd.

Waar de regel vroeger bedoeld was als een middel tot bescherming van de consument wordt het doorbreken ervan nu beschouwd als een

(25) VAN CAMP, S., Het standpunt van de advocaat in het Europees Gemeenschapsrecht, *Ius*, 1989, 68-74 en 13-19.

(26) WACKIE EYSTEN, P.A., Een Europese balie?, *Adv.*, 1989, 429.

(27) VAN CAMP, o.c., 13-18.

(28) WACKIE EYSTEN, P.A., o.c., 429.

gegeven dat de consument ten goede kan komen gezien de moderne communicatiemiddelen ²⁹.

4. *Historiek*

De regel van eenheid van kantoor is nergens expliciet terug te vinden in het Gerechtelijk Wetboek. Het Gerechtelijk Wetboek vermeldt het kantoor enkel in functie van het toebehoren tot een bepaalde balie (artikel 428) : de titel mag pas gevoerd worden indien men verbonden is aan een bepaalde balie. Uit dat artikel 428 leidt Van Lennep a contrario af dat de advocaat slechts een kantoor kan hebben in één gerechtelijk arrondissement, men kan immers niet tegelijk lid zijn van verschillende balies. Dit zou echter de advocaat niet belemmeren meerdere kantoren te vestigen binnen eenzelfde arrondissement ³⁰.

Tot voor kort sloten de voorschriften van de verschillende balies dergelijke hypotheses uit ³¹.

Op 12 juni 1971 nam de Belgische Nationale Orde van advocaten in artikel 8 van haar "Geünificeerd Reglement van Inwendige Orde" de volgende beslissing :

"Elke advocaat moet een kantoor hebben en mag er slechts één hebben. Dat kantoor moet gelegen zijn in het gerechtelijk arrondissement van de balie waarbij de advocaat ingeschreven is"

Deze stellingname werd als een aanbeveling beschouwd ^{32 33}.

Op te merken valt ook nog dat er zich een probleem stelde met betrekking tot de vestiging van die advocaten die benoemd werden tot advocaat bij het Hof van Cassatie. Het probleem werd besproken door de algemene raad van de Belgische Nationale Orde op hun vergadering van 10 november 1969. Toen werd overeengekomen dat, hoewel de advocaat geen twee afzonderlijke kantoren mag hebben, er geen bezwaar bestaat dat deze advocaten hun kantoor behouden op de plaats waar zij oorspronkelijk gevestigd waren.

De desbetreffende advocaat mocht wel niet ingeschreven zijn op het tableau van de Orde van zijn oorspronkelijke verblijfplaats, maar zijn

(29) *Berichtenblad*, 1991, nr.4, 232-234.

(30) VAN LENNEP, R., *Gerechtelijk Wetboek*, Leuven, Universitas, 1969, 364-365.

(31) BAUDREZ, J. en MAHIEU, M., *De Belgische advocatuur*, Kuurne, Leieland, 1980, 393.

(32) LAENENS, J., *R.W.*, 1985-1986, 2526-2527.

(33) STEVENS, J., *Regels en gebruiken van de advocatuur te Antwerpen*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 79-80.

naam mocht eventueel wel voorkomen op een alfabetische lijst van de advocaten van die plaats.³⁴

B. DOORBREKEN VAN DE REGEL NAAR HET BUITENLAND TOE

Door de raad van de Orde werd op 8 februari 1983 een tweede alinea toegevoegd aan artikel 8 van het reglement van de Orde waarin het aan de advocaten van de balie van Brussel werd toegelaten af te wijken van de unicité-regel met het oog op de vestiging van een kantoor in het buitenland³⁵.

Deze liberalisering werd toegelicht met als enig argument dat aldus de slagvaardigheid en daarmee het concurrentievermogen van de advocaten wordt bevorderd.

In hun artikel wijzen Savornin-Lohman en Cath er terecht op dat de unicité-regel blijkbaar in de eerste plaats bedoeld was als een middel tot beteugeling van concurrentie op binnenlands vlak en niet, zoals werd voorgehouden, als een regel tot bescherming van de consument³⁶.

Het is evident dat dit een heel juiste maar overbodige bemerking is: iedereen weet wel dat concurrentiebeteugeling de enige bestaansreden geworden was.

De balie van Brussel maakte van deze liberalisering gebruik en dit werd opgenomen in artikel 133³⁷ van het Reglement van de Nederlandstalige Orde van Advocaten bij de balie te Brussel:

"Elke advocaat moet een kantoor hebben en mag er slechts één hebben. Dit kantoor moet gelegen zijn in het gerechtelijk arrondissement Brussel.

Onder voorbehoud van een voorafgaande toelating en onder toezicht van de Orde kan van deze regel worden afgeweken wanneer de betrokkene voornemens is, hetzij alleen, hetzij met advocaten ingeschreven op het tableau van een andere Belgische orde, hetzij met leden van buitenlandse balies of buitenlandse advocatenkantoren, een kantoor in het buitenland te vestigen"³⁸.

Diezelfde uitzondering was reeds bij "principiële beslissing" van 6 maart 1967 genomen te Antwerpen³⁹.

(34) BAUDREZ, J. en MAHIEU, M., o.c., 392-395.

(35) LAMBERT, P., *Règles et usages de la profession d'avocat au barreau de Bruxelles*, Brussel, Nemesis, 1988, 574-575.

(36) CATH, I.G.F. en SAVORNIN LOHMAN, A.F., *Unicité du cabinet, Adv.*, 1984, 395-396.

(37) artikel 133 werd ondertussen reeds gewijzigd: cfr. *infra*

(38) Beroepscode van de Nederlandse Orde van Advocaten bij de balie te Brussel, artikel 133.

(39) BAUDREZ, J. en MAHIEU, M., o.c., 392.

"De advocaat mag niet meer dan één kantoor hebben. De raad van de Orde kan afwijkingen van deze regel toestaan voor het oprichten van een kantoor in het buitenland."

Ook in het reglement van de balie van Luik is deze uitzondering terug te vinden ⁴⁰.

Steeds wordt echter de voorafgaande toelating van de Orde vereist. Uiteindelijk stelde de raad van de Belgische Nationale Orde in haar verslag van 2 maart 1989 dat "... de eenheid van het kantoor geen probleem stelt wat betreft de vestiging van een tweede kantoor in het buitenland" ⁴¹.

C. DOORBREKEN VAN DE REGEL BINNEN BELGIE

LAENENS en LAMBERT stellen zich beiden terecht de vraag wat, na de uitspraak in de zaak Klopp, nog de zin is van het behouden van het verbod op de pluraliteit van kantoren op nationaal vlak ^{42 43}.

Bij deze vraag kan ik me perfect aansluiten. Zoals er reeds werd op gewezen, scheidt het behouden van de uniciteit-regel op nationaal vlak en het doorbreken ervan op internationaal vlak een discriminatie tussen de advocaten van de ontvangende staat en de advocaten, afkomstig van een andere lidstaat, die zich hier komen vestigen (= de zogenaamde "inverse discrimination").

Of, zoals Van Camp het stelt, dreigt het beroep van advocaat op die manier een "profession à deux vitesses" te worden: enerzijds liberaal wat buitenlanders betreft, anderzijds conservatief voor eigen onderdanen ⁴⁴.

1. Inter-arrondissementeel

Sinds het Klopp-arrest staat de deur open voor het vestigen van één bijkantoor per gerechtelijk arrondissement mits toelating hiertoe van de desbetreffende balies ⁴⁵.

Naar aanleiding van het feit dat verschillende balies het principe van de eenheid van het kantoor doorbroken hebben, heeft het bureau van

(40) MATRAY, D., o.c., 239-249.

(41) uittreksel uit het verslag van 2 maart 1989 van de algemene raad van de Belgische Nationale Orde van Advocaten.

(42) LAENENS, J., o.c., 2526-2527.

(43) LAMBERT, La règle de l'unicité du cabinet a-t-elle vécu?, *J.T.*, 1985, 269-270.

(44) CAMP, o.c., 68-73.

(45) DE PUYDT, R., Professioneel recht advocatuur, *T.P.R.*, 1991, 889-948.

de Nationale Orde op 10 oktober 1991 aan de algemene raad de vraag gesteld of de pluraliteit van het kantoor buiten het arrondissement dient toegelaten te worden. Na lange bespreking heeft de raad beslist om inter-arrondissementeel het principe van de uniciteit te behouden. Daarmee handhaafde de raad de beslissing die ze genomen had op de vergadering van de algemene raad van 10 maart 1988 ⁴⁶.

De balies van Antwerpen en Luik hebben zich reeds uitdrukkelijk uitgesproken voor een totale afschaffing van de regel op inter-arrondissementeel vlak ⁴⁷.

Het reglement van de Nationale Orde staat wel bepaalde **samenwerkingsvormen** toe die leiden tot verspreide vestigingen (van kracht sedert 1 september 1990) ⁴⁸.

Zich steunend op de vaagheid van de tekst zijn vele balies verder gegaan en hebben aan hun leden toegestaan meerdere kantoren te openen in verschillende arrondissementen in het kader van niet-internationale samenwerkingsverbanden ⁴⁹.

Zo is er bijvoorbeeld artikel A5 van het reglement van de balie van Antwerpen dat weliswaar bepaalt dat de eenheid van kantoor moet behouden blijven voor alle binnen het arrondissement Antwerpen kantoorhoudende advocaten die deel uitmaken van een samenwerking, maar waaruit a contrario kan afgeleid worden dat de regel komt te vervallen bij permanente samenwerking met advocaten van een ander gerechtelijk arrondissement (buitenlands of binnenlands).

Gelijkaardige afwijkingen werden ondertussen toegestaan door de balies van Gent, Hasselt en Luik.

Het tot nog toe meest verregaande reglement is dat van de Nederlandse Orde van advocaten bij de balie te Brussel: de regel werd hier doorbroken zelfs buiten enig samenwerkingsverband en dit door de beslissing van de raad van mei 1991 ⁵⁰.

Daarbij werd artikel 133 gewijzigd en werd een nieuw artikel 133bis bijgevoegd. De nieuwe regeling laat de advocaten toe één bijkantoor te vestigen binnen het gerechtelijk arrondissement, bijkantoren te vesti-

(46) brief d.d. 3 december 1991.

(47) MATRAY, D., o.c., 239-249.

(48) *Berichtenblad*, 1991, nr.4, 232-234.

(49) STORME, E., *Déontologie professionnelle et conduite loyale du procès*, rapport belge, 1991, 13.

(50) *Berichtenblad*, 1991, nr.4, 232-234.

gen in andere gerechtelijke arrondissementen met een maximum van één bijkantoor per gerechtelijk arrondissement, of bijkantoren te vestigen in het buitenland. Steeds is echter de voorafgaande goedkeuring van de raad van de orde vereist en eventueel van andere betrokken partijen.

2. *Intra-arrondissementeel*

Op 10 maart 1988 bepaalde men op de vergadering van de raad van de Nationale Orde dat wat betreft de vestiging van meerdere kantoren in eenzelfde arrondissement, dit behoort tot de uitsluitende bevoegdheid van de desbetreffende raad van de Orde.

De balie die als eerste de uniciteitsregel op dit vlak doorbrak was de balie van Charleroi en dit in 1974. Het is vooral met het oog op de samenwerkingsverbanden dat de regel hier doorbroken werd. Uitzonderingen op het principe worden toegestaan, hetzij bij samenwerking van een jongere met een oudere advocaat waarbij het aan de jongere wordt toegestaan één eigen kantoor te behouden om zijn toekomst te verzekeren, hetzij het gaat om een vennoot van een specialisten-associatie: deze mag in het arrondissement één eigen kantoor behouden voor een algemene praktijk.

Ook op dit vlak wijzigde de Nederlandse Orde van advocaten bij de balie te Brussel recentelijk zijn reglement. De advocaten ingeschreven op het tableau kunnen voortaan één bijkantoor vestigen in het gerechtelijk arrondissement. Verder kunnen ook advocaten-stagiairs "...één bijkantoor vestigen in het gerechtelijk arrondissement op voorwaarde dat één van hun beide kantoren gevestigd is bij hun stagemeeester met diens uitdrukkelijk en voorafgaand akkoord" ⁵¹.

Dezelfde bepalingen vinden we terug in de reglementen van de balies van Brugge, Aarlen en Nijvel ⁵².

IV. INTERNATIONAAL OVERZICHT

A. *FRANKRIJK*

De reden die gegeven wordt voor het ontstaan van de uniciteitsregel is er één van historische aard. De verplaatsingen in de negentiende eeuw waren eerder zeldzaam, dus moest de advocaat gevestigd zijn op een plaats waar hij voor iedereen toegankelijk was.

(51) Artikel 133*bis* van het reglement van de Nederlandse Orde van advocaten bij de balie te Brussel.

(52) *Berichtenblad*, 1991, nr.4, 232-234.

Na 1945 stonden enkele balies het houden van een bijkomend kantoor toe ⁵³.

Vandaag de dag is het houden van meerdere kantoren niet verboden. In het kader van een advocatenassociatie staat de wet uitdrukkelijk het houden van meerdere kantoren toe en dit in twee gevallen: enerzijds mag een kantoor geopend worden bij elk lid van de associatie, anderzijds mogen kantoren geopend worden op een andere plaats mits toestemming van de stafhouder ⁵⁴.

De doctrine leidt hieruit af dat *elke* advocaat er meerdere kantoren mag op na houden op basis van de volgende - m.i. betwistbare - redenering: waarom zou wat geldt voor de associatie niet gelden voor elke advocaat afzonderlijk ⁵⁵?

Daar waar de door de doctrine uitgedokterde regeling eenvoudig lijkt te zijn, levert de uniciteitsregel in de praktijk nog vele problemen op. Vele balies bepaalden immers in hun interne reglementen dat het houden van meerdere kantoren niet verboden is op voorwaarde dat deze gelegen zijn binnen eenzelfde arrondissement, daar waar andere balies een dergelijke pluraliteit van kantoren niet in de weg staan.

Deze verscheidenheid in reglementering geeft aanleiding tot nogal wat conflicten ⁵⁶.

Een recent voorbeeld hiervan vormt het arrest van het Cour d'Appel d'Aix-en-Provence d.d. 13 januari 1987 ⁵⁷.

In genoemd arrest ging het om een verzoek van een associatie om over te gaan tot de opening van een bijkantoor in Conakry (Guinée). Dit verzoek werd geweigerd door de raad van de Orde van Marseille. Het Hof van Beroep vernietigde deze afwijzende beslissing op grond dat "...noch de Wet 7-1130 van 31 december 1971, noch het decreet van 9 juni 1972 een dergelijk verzoek in de weg staan; het reglement van de orde kan enkel een nationale regeling op het oog hebben" ⁵⁸.

(53) DENINOLLE, S., en PETTITI, L.-E., *Les barreaux vers l'horizon 2000*, *Sem. Jur.*, 1986, n°. 3260.

(54) DAMIEN, A., en HAMELIN, J., *Les règles de la profession d'avocat*, Dalloz, Paris, 1987, 150-152.

(55) LAMBERT, P., *o.c.*, 268-270.

(56) WOOG, J.-C., *Pratique professionnelle de l'avocat*, *Gaz. Pal.*, 1987, 76 en 1053.

(57) Aix-en-Provence, 13 jan. 1987, *Gaz. Pal.*, *Jurisprudence*, 36-37.

(58) Aix-en-Provence, 13 jan. 1987, *Gaz. Pal.*, 1987, *Tables*, n°62.

Dit arrest kreeg een golf van kritiek te verwerken van vooraanstaande en minder vooraanstaande auteurs ⁵⁹.

Veel van die kritiek is m.i. onterecht. Het kan niet genoeg herhaald worden: velen veroordelen dit arrest omdat het paal en perk stelt aan de beperkingen die worden opgelegd door de reglementen van de verschillende balies. De archaische denkwijze van sommigen doet vaak de wenkbrauwen fronsen.

B. NEDERLAND

Bij beslissing van 27 december 1972 bepaalde het Hof van Discipline dat het houden van meerdere kantoren niet verboden is ⁶⁰.

De regel die voor 1972 onverkort gold, werd opzij geschoven in het belang van de rechtzoekende en de advocatuur in het algemeen.

Schijn bedriegt echter, want is deze regeling op eerste zicht sterk liberaal, toch moet gewezen op een wel erg grote beperking. Artikel 12, lid 1 en 2 Advocatenwet bepalen immers dat een advocaat geen bijkantoor mag openen in een ander arrondissement ⁶¹.

Het houden van meerdere kantoren is dus toegestaan voor zover deze gelegen zijn binnen eenzelfde gerechtelijk arrondissement.

Het zijn vooral associaties die van deze mogelijkheid gebruik maken ⁶².

C. DUITSLAND

In 1878 kende Duitsland geen enkele beperking wat betreft het houden van meerdere kantoren.

De grote kentering kwam er met de opkomst van Nazi-Duitsland. Het nationaal-socialisme drukte zijn stempel op de rechtspraak en in een arrest van 6 juli 1933 werd beslist dat het houden van een bijkantoor onaanvaardbaar was.

In 1936 werd een Reichs-Rechtsanwaltordnung uitgevaardigd waarin het principe van de uniciteit werd opgenomen in § 20 II. Deze regeling werd overgenomen (in een nog scherpere vorm) door de BRAO (Bundesrechtsanwaltsordnung) met als doel:

(59) zie bij wijze van voorbeeld: DAMIEN, A., *Gaz. Pal.*, 1-3 mars 1987, Doctrine. CARATINI, M., A propos de l'arrêt de la Cour d'Aix-en-Provence, *Gaz. Pal.*, doctrine, 1987, 324.

(60) Hof van Discipline, 27 dec. 1972, *Adv.*, 1973, 492-498.

(61) VAN DER WAL, G., De vrijheid van vestiging in de EEG: het arrest Klopp, *N.J.B.*, 1985, 857-860.

(62) CATH, I.G.F. en SAVORNIN-LOHMANN, A.F., o.c., 323-326.

"... daß ein Rechtsanwalt nicht mehrere Kanzleien besitzt und es also nur ein einziges Zentrum gibt" ⁶³.

De BRAO werd sindsdien op dit vlak niet meer gewijzigd en nu nog steeds "prijkt" de uniciteitsregel in § 28 I 1.

Ook in Duitsland verzet men zich nu tegen het behoud van deze regel met als hoofdargumenten dat de regel verouderd is en dat de Duitse advocaat wel meerdere kantoren zou mogen openen in het buitenland maar dat een bijkantoor in Duitsland zelf taboe zou zijn. Het openen van een kantoor in het buitenland is immers door de BRAO niet verboden ⁶⁴.

V. BESLUIT

Na het maken van dit werk lijkt het mij duidelijk dat aan de huidige toestand dringend dient verholpen te worden.

De uniciteitsregel houdt inderdaad geen steek meer en dit om verschillende redenen.

Vooreerst lijkt het mij duidelijk dat de oorspronkelijke ontstaansredenen volledig is weggefallen zoals reeds werd toegelicht.

Vervolgens moet mijns inziens aandacht worden besteed aan de concurrentiepositie van de Belgische advocaat. De Belgische advocaat mag de spreekwoordelijke Europese trein niet missen.

Verder wens ik ook te pleiten voor een uniforme regeling van de uniciteitsproblematiek. Het gaat niet op dat enkele balies een volledig liberaal standpunt innemen terwijl anderen vasthouden aan hun bekrompen provinciale visies enzo de inspanningen van de andere balies te niet doen. Wat baat het als de balie van Brussel de advocaten toelaat een tweede kantoor te openen als geen enkele van de omliggende balies een advocaat toelaat die tegelijk zijn kantoor behoudt binnen het arrondissement Brussel. Ik pleit derhalve voor een uniforme regeling op nationaal vlak door de bevoegde instantie zijnde de Nationale Orde. Dit lijkt mij trouwens de enige juiste weg in het licht van artikel 494 van het Gerechtelijk Wetboek dat aan de algemene raad de taak oplegt eenheid te scheppen in de regels en gebruiken van het advocatenberoep.

In dit kader wens ik op te merken dat daarvoor niet moet gewacht worden op een tweede veroordeling van de uniciteitsregel door het Europees Hof van Justitie maar dat het elk van de Lidstaten afzonderlijk toekomt werk te maken van de uniciteitsproblematiek. Immers ook in an-

(63) "...dat een advocaat niet meer dan 1 kantoor heeft en dat er op die manier maar 1 centrum is."

(64) SCHUMANN, E., Die Befreiung der Rechtsanwaltschaft von obrigkeitlichen Schranken, *N.J.W.*, 1990, 2093-2094.

dere landen staat de regel bloot aan kritiek maar ook in die andere landen wordt er meer over gecalaberd dan er concreet aan het probleem gesleuteld wordt, enkele uitzonderingen daar gelaten (Italië bijvoorbeeld waar de regel uitdrukkelijk terzijde werd gesteld). De meeste landen lijken een eerder afwachtende houding aan te nemen, wachtend op een tweede veroordeling door het Hof van Justitie ?

Een mogelijke reden van het voortbestaan van de uniciteitsregel ondanks de felle kritiek werd reeds aangehaald bij de bespreking van het wegvallen van de bestaansredenen. Wat er ook van zij, volgens mij zal de uniciteitsregel verdwijnen, vroeg of... laat.